

McDERMOTT, Kevin: *Communist Czechoslovakia, 1945–89: A Political and Social History*. Palgrave, London 2015, 272 stran

Velká část literatury věnující se období komunismu ve střední a východní Evropě se ubírá známými cestami. Namísto zkoumání daného období, které by se soustředilo na různost pohledů, deklaruje v úvodu antikomunistický postoj a události vykládá z této perspektivy¹ nebo je líčí jako éru nadvlády cizí mocnosti.² Ale to s sebou přináší jedno omezení, a sice že tato literatura nejen že ignoruje zkušenost těch, kteří minimálně určitým způsobem profitovali z komunistického systému, ale také v zásadě negativně zobrazuje ty, kteří měli různé legitimní důvody podporovat tyto režimy. Co se týká Československa, opomíjí také podporu, ať už tichou, či otevřenou, které se komunistickému režimu v zemi dostávalo po celou dobu jeho trvání. Název knihy Kevina McDermotta *Communist Czechoslovakia, 1945–89: A Political and Social History* (*Komunistické Československo 1945–1989: politické a sociální dějiny*) neslibuje nový pohled na dané téma, ale její obsah dokazuje, že je cenným příspěvkem a nabízí nezaujatý a vyvážený pohled na oblast, která je často zkoumána jednostranně.

Aniž autor opomíjí negativní aspekty komunistických režimů, zkoumá jak společenské a politické faktory působící v průběhu celého 20. století, tak historické pozadí vývoje Československa a jejich vliv na to, jak a proč lidé nejen že v mnoha případech proti režimu neprotestovali, ale často mu aktivně pomáhali, profitovali z něj a někdy ho i podporovali. Sleduje osobní a sociologické faktory, jež určovaly, jak lidé reagovali na politické události a jak je ovlivňovali, a tvrdí, že není možné vylicít dějiny komunistického Československa, aniž bychom věnovali pozornost rozšířené a často přehlížené podpoře, které se režimu dostávalo.

McDermott působí jako docent politických dějin na Sheffield Hallam University ve Velké Británii a o komunismu v Československu, v prvé řadě období stalinismu a pozdní normalizace, má vynikající znalosti, což se také odráží v jeho knize. Ta se nejprve věnuje politické situaci mezi válkami a pokračuje přes druhou světovou válku, komunistické převzetí moci až po různé fáze jeho vývoje. U každého období představuje jak převládající narativ, tak vyváženější pohled. Závěrem předkládá „rozhahu“ celého období, v níž shrnuje a srovnává negativa a pozitivita této doby.

Hlavní předností knihy *Communist Czechoslovakia, 1945–89* je to, jak vyvážené McDermott zpracovává každou kapitolu včetně těch, které se věnují tématům, jež bývají často vykládána jen z jednoho úhlu pohledu. Když například rozebírá období stalinismu, popisuje, jak byl takzvaný „stalinský teror“ importován ze Sovětského svazu a zároveň prosazován zevnitř Československa, a všímá si činnosti komunistické strany i tiché podpory společnosti (s. 64). Konkrétně při popisu situace okolo procesu

1 BROWN, Michael E.: *The Historiography of Communism*. Temple University Press, Philadelphia 2009.

2 KOPECEK, Michal: In Search of “National Memory”: The Politics of History, Nostalgia and the Historiography of Communism in the Czech Republic and East Central Europe. In: *Past in the Making: Historical Revisionism in Central Europe after 1989*. Central European University Press, Budapest 2008 – viz <http://books.openedition.org/ceup/1591> (citováno k 9. 11. 2016).

se Slánským se obšírně věnuje reakcím veřejnosti a předkládá podrobný rozbor telegramů, které byly zaslány soudu. Opírá se přitom o rozsáhlé bádání v Archivu bezpečnostních složek. Tyto reakce zahrnují tisíce dopisů, jež vyjadřují podporu procesům a rozsudkům. Pravděpodobně byly psány „na příkaz shora“, nicméně je podepisovaly a odesílaly tisíce československých občanů. Jsou mezi nimi ale i dopisy, jejichž pisatelé se odvážně vyjadřují proti procesům, stejně jako ty, v nichž autoři vyjadřují názor, že probíhající stranické „čistky“ nejsou dostatečné. Všechny dokumenty podporují McDermottův názor, že režim měl ve skutečnosti menší kontrolu nad názory veřejnosti, než v jakou doufal, že získá za pomoci „teroru“, ale zároveň že veřejnost skutečně hrála roli při podpoře dobových událostí.

V části knihy věnované Pražskému jaru (nebo jak jej sám nazývá, Československému jaru) a období normalizace se také odráží deklarovaný mnohostranný pohled. Jeho rozbor roku 1968 obsahuje nejen analýzu úspěchů na poli liberalizace v daném období, mezi něž patřily například svobodnější sdělovací prostředky, ale také opačných prvků platformy, která je vyvolala (s. 125), a rozporuplných tužeb lidí, kteří je podporovali. Alexander Dubček nebyl jen pokrokový hrdina, ale také „intrikující aparátčík“ a chránělec Moskvy (s. 123–134). Abychom plně pochopili podstatu Pražského jara, je důležité si všimnout jak nastupující liberalizace, tak sil, jež bránily jejímu rozvoji, často zpoza zavřených dveří. A to McDermott dělá. Kniha se následně chronologicky posouvá do období normalizace a věnuje se aspektům tohoto období, které významně zkomplikovaly současný odkaz komunismu, konkrétně „nezúčastněné podpoře“ (*disentangled collusion*, s. 162), díky níž byli lidé schopni vést dál své normální životy, a „společenské smlouvě“ mezi nimi a vládou, díky které ti méně šťastní členové společnosti dnes cítí zdaleka nejen povrchní nostalgii po svém mládí, a dále také té konkrétní formě obdivu k hrdinům, jaké se dostávalo reformátorům jako Václav Havel nebo Lech Wałęsa, která ovšem opomíjela některé méně obdivuhodné metody, jichž používali pro dosažení svých cílů a které činí nedávná odhalení týkající se například Wałęsovy role informátora o to bolestnější.³

Ačkoliv silné stránky této knihy snadno předčí její slabiny, je dobré upozornit na některá opomenutí nebo přílišná zobecnění, jež se zde objevují. Nacházejí se především v závěrečných částech knihy a jsou obzvláště problematická z pohledu současného odkazu komunismu. McDermott přeceňuje „druhou ekonomiku“, která kvetla v období normalizace (s. 169). To, že v Československu nebyla zdaleka tak rozvinutá, jako například v Maďarsku, se stalo hlavní příčinou toho, proč byly některé aspekty ekonomické transformace devadesátých let tak obtížné.⁴ Na druhou stranu autor neupozorňuje na malý rozsah a vliv československého disentu (s. 175). Přestože jej zběžně zmiňuje, to, jakým způsobem popisuje aktivity disentu, podporuje obecně

3 Lech Wałęsa 'was Paid Communist Informant'. *BBC*, 18. 2. 2016 – viz <http://www.bbc.com/news/world-europe-35602437> (citováno k 9. 11. 2016).

4 SIK, Endre: From the Multicoloured to the Black and White Economy: The Hungarian Second Economy and the Transformation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1994, Vol. 18, No. 1, s. 46–70; WOLCHIK, Sharon L.: Czechoslovakia on the Eve of 1989. In: *Communist and Post-Communist Studies*, 1999, Vol. 32, No. 4, s. 437–451.

rozšířený názor, že disidenti měli mnohem větší vliv na většinovou populaci, než tomu bylo ve skutečnosti.⁵

To, že se při popisu změny režimu nevěnuje případu „mrtvého studenta“⁶ a následné výrazné reakci doma i v zahraničí, je jeden problém. Závažnější však je, že kniha nejprve zmiňuje, ale poté už dál nezkoumá různé způsoby, jak se sametová revoluce odvíjela v různých oblastech. Je jisté důležité si uvědomit, že cílem knihy je zmapovat dějiny období komunismu jako takového, a nikoliv jejich následný dopad, ale to, že se soustředí na rozdíly mezi revolucí v Čechách a na Slovensku, dále posiluje názor, že takzvaný sametový rozvod se těšil výrazné podpoře lidu, a ignoruje jednu okolnost, která hraje zásadní roli i v současné české politice (tedy rozkol mezi městem a venkovem). Dále by bylo dobré podpořit v (oprávněně krátkém) rozboru vývoje po roce 1989 argument, že určitá část populace nadále sdílí ideály socialismu, alespoň jednou zmínkou o přímé a trvajícím podpoře nezreformované Komunistické strany Čech a Moravy v České republice.⁷ V tomto případě jsou plakáty podporující „socialismus s lidskou tváří“, o nichž se McDermott zmiňuje (s. 196), skutečně podepřeny volebními výsledky.

Výše zmíněné nedostatky knihy jsou však nicotné ve srovnání s jejími klady. Poslední kapitola s částí nazvanou „Communist Czechoslovakia: A Balance Sheet“ (*Komunistické Československo: závěrečná rozvaha*) funguje jako závěr knihy, a její krátký rozbor proto také poslouží jako závěr této recenze. V této části McDermott popisuje dané období tak, že musí být spokojeni jak jeho největší kritikové (obraty jako „nezákonná totalitní pseudovláda“, „duchovně zkrachovalý systém“), tak nejloajálnější občané bývalého režimu (například poznámka o „inkluzivních aspektech socialistické ideologie“, které dnes mnohým chybí). To je asi nejlepší shrnutí celé knihy a potvrzení hlavní myšlenky, že komunistická minulost Československa byla v prvé řadě komplikovaná, prožívaná různým způsobem a že není možné jí porozumět jen na základě čistě antikomunistické rétoriky, která dominuje veřejné debatě od dob pádu komunistického režimu.

◆ Ilana Seelinger

5 SAXONBERG, Steven: *The Fall: A Comparative Study of the End of Communism in Czechoslovakia, East Germany, Hungary, and Poland*. Routledge, London 2001.

6 Viz např. OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk (eds.): *Deset pražských dnů. 17.–27. listopad 1989: dokumentace*. Academia, Praha 1990.

7 HANLEY, Sean: The Communist Party of Bohemia and Moravia after 1989: “Subcultural Party” to Neocommunist Force? In: *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*. M. E. Sharpe, Armonk (New York) 2002.